

УДК 330.322: 658.11(477)

ДО ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

С.О. Єрмаков, здобувач

Досліджено теоретичні, методичні і практичні аспекти інвестування економічного розвитку підприємств галузей національного господарства та опрацьовано пропозиції щодо його вдосконалення з метою підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності товаровиробників.

Економічний розвиток, інвестування, підприємства, галузь, організаційно-економічний механізм, національне господарство.

Постановка проблеми. Національне господарство України об'єднує кілька секторів економіки, у складі яких знаходяться галузі виробничої та невиробничої сфер або комплексів. Виробничий комплекс характеризується структурою виробництва – співвідношенням між його галузями, яке виражає господарські пропорції та стан суспільного поділу праці. Структура виробництва визначається як натуральними, так і вартісними показниками (валовий внутрішній продукт, валова додана вартість, чисельність зайнятих, вартість основного капіталу). Основою для виділення виробничих комплексів є сукупність галузевих пропорцій суспільного виробництва. При цьому галузь національного господарства являє собою цілісну сукупність організацій та підприємств, об'єднаних спільністю функцій, які вони виконують у системі суспільного поділу праці. Територіальна структура виробництва відображає виробничі пропорції у певних галузях виробництва між різними територіями країни. В залежності від ролі галузей у національній економіці виділяють сфери виробництва товарів та виробництва і надання послуг.

Провідною ланкою виробничого комплексу є промисловість - найважливіша галузь виробництва, яка включає підприємства, що здійснюють

видобування й заготівлю природної сировини, виробництво засобів виробництва й предметів споживання. Промисловість є основною трудопоглинаючою галуззю товарного виробництва, її розвитку загалом зобов'язаний розвиток інших галузей національного господарства. За характером виробництва і предметів праці промисловість, у свою чергу, поділяється на видобувні й обробні галузі. Видобувна промисловість об'єднує галузі, зайняті видобуванням сировини з компонентів природних ресурсів. Обробна промисловість, як сукупність галузей промисловості, підприємства яких обробляють і переробляють сировину й матеріали, включає в себе більшість виробництв, які створюють товари, готові для споживання. Видобувна промисловість іноді називається сировинною. Структура промисловості України може бути представлена в генералізованому вигляді чотирма великими міжгалузевими комплексами - паливно-енергетичним, металургійним, машинобудівним та хімічним.

За галузевою ознакою виробничий комплекс структурно поділяється на: промисловість, агропромисловий комплекс та виробничу інфраструктуру.

Особливе місце у структурі виробничого комплексу займає промислове виробництво товарів з сировини сільськогосподарського походження, яке разом із сільськогосподарським, виділяється в окремий агропромисловий комплекс. У складі цього комплексу функціонує сукупність відповідних підприємств різних форм власності і господарювання, що відрізняються особливостями розвитку та інвестування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми інвестування економічного розвитку підприємств агропромислового комплексу присвячені наукові праці І.І. Вінніченка, В.М. Гейця, І.Й. Дороша, М.Я. Дем'яненка, М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської, І.І. Лукінова та ін.

Мета дослідження – опрацювання пропозицій щодо вдосконалення процесу інвестування економічного розвитку підприємств галузей національного господарства як основи підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності товаровиробників в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах господарювання, коли в аграрній сфері України продовжуються неадекватні відтворенню процеси зношення та вибуття основних виробничих засобів, особливої актуальності набувають питання пошуку джерел інвестування й удосконалення підтримки і регулювання інвестиційної діяльності і, насамперед, стимулювання процесів інвестування в основний капітал для оновлення його матеріально-технічної бази. Значний вплив на зазначені процеси має міжгалузева співпраця на основі якої вбачається активізація інвестиційного забезпечення агропромислового виробництва як формотворчого елементу агропромислового комплексу (АПК).

АПК України має достатньо складну й розгалужену функціональну й галузеву структуру. До його складу входять 4 основні сфери:

1. Сільськогосподарське виробництво – рослинництво і тваринництво, що створюють сировинну базу АПК. Це його основна базова ланка.

2. Галузі, які виробляють матеріально-технічні засоби для галузей АПК. Це – сільськогосподарське машинобудування, виробництво засобів захисту рослин, мінеральних добрив, комбікормова і мікробіологічна промисловість, виробництво тари, спеціального устаткування і приладів для АПК та ін.

3. Галузі, які забезпечують переробку сільськогосподарської продукції (харчова, легка).

4. Виробнича інфраструктура АПК – спеціалізовані транспорт, складське господарство, матеріально-технічне постачання, інженерні споруди, в тому числі іригаційні системи, заготівля, зберігання сільськогосподарської продукції, науково-інформаційне забезпечення аграрно-промислового виробництва [1, с.411].

На відміну від інших галузей національного господарства, сільське господарство не повинно ґрунтуватися на загальноекономічній політиці, оскільки має специфічний характер і потребує особливої аграрної політики, що можливо лише за суттєвої та активної підтримки з боку держави. Нині не існує об'єктивних умов, які забезпечили б створення класичних умов ринкового капіталообігу в сільському господарстві, спираючись на які сільськогосподарські підприємства здатні самостійно вести нормальне розширене, а то й просте відтворення.

Відповідно до цього виникає нагальна потреба в розробці такого організаційно-економічного механізму інвестування економічного розвитку, що забезпечив би та сприяв активізації інвестиційної діяльності у сільськогосподарських підприємствах.

Як наукове поняття, організаційно-економічний механізм – це сукупність організаційних та економічних форм і методів функціонування, регулювання і взаємодії усіх елементів господарської системи, спрямованої на досягнення високого кінцевого результату, тобто отримання максимальної прибутковості господарювання.

Організаційно-економічний механізм інвестування економічного розвитку аграрної сфери виробництва базується на реалізації заходів інвестиційної політики та охоплює усі характерні особливості категорії “механізм” й визначається низкою природно-економічних чинників, які впливають на виробничо-господарську діяльність сільськогосподарських підприємств.

У нашому розумінні організаційно-економічний механізм інвестування економічного розвитку являє собою систему організаційних, економічних, управлінських, правових і регулюючих дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок здійснення інвестиційної діяльності й перебігу інвестиційних процесів у виробництві та суміжних сферах, сприяють досягненню очікуваних інноваційних, економічних, соціальних, екологічних та інших результатів.

Загалом організаційно-економічний механізм формується за взаємодії таких елементів економічної системи, як продуктивні сили, техніко-економічні, організаційні та виробничі відносини й охоплює економічні методи (прогнозування, планування, оподаткування, страхування,

ціноутворення, стимулювання та ін.), інструменти або важелі впливу (розмір прибутку, доходу, ставки податків, відсотки за кредит та ін.), юридичне та інформаційне забезпечення.

Щодо спрямування інвестиційних ресурсів, вони мають забезпечити якісне поліпшення виробничо-ресурсної бази підприємств, запровадження енергозберігаючих технологій, заходів щодо вдосконалення ринкової інфраструктури та ін.

Специфічною особливістю управління інвестиційними процесами в аграрній сфері України є його державна підтримка і регулювання. Оскільки потік інвестицій (внутрішніх і зовнішніх) все ще залишається незначним, це впливає на спроможність щодо інтенсифікації в сучасних умовах і створює підстави для гіпотетичного припущення щодо низької ефективності управління галуззю.

В сучасних умовах сільськогосподарські товаровиробники зіткнулися з проблемою скорочення державної фінансової підтримки, що призводить до порушення технології вирощування зернових культур та зниження якості. А як відомо успіх будь-якого товару на вільному ринку визначається, передусім, його якісними показниками.

Підвищення конкурентоспроможності аграрної економіки України потребує нарощування виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, що можливе за умови залучення у галузь значних інвестиційних ресурсів. Для вирішення цього складного завдання необхідною є активна участь держави в інвестиційному процесі, врахування потреб сільського господарства, технічного і технологічного оновлення рослинницьких і тваринницьких галузей на інноваційній основі.

Аналіз даних Державної служби статистики України свідчить про нарощування в останні роки обсягів інвестицій в основний капітал економіки України (таблиця).

Динаміка інвестицій в основний капітал України за видами економічної діяльності, млн грн

Види економічної діяльності	2001	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Усього, у т. ч.:	32573	125254	188486	233081	151777	171092	238175
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	1617	7309	9519	16890	9382	12231	18183
Промисловість	13651	44804	64341	76618	57658	58558	86313
Будівництво	1109	6300	9107	12469	5325	4966	8541
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1285	11655	17778	24695	14091	11830	17264
Діяльність готелів та ресторанів	469	1483	2614	3222	2589	3072	4908
Діяльність транспорту та зв'язку	7452	20329	31709	32558	24555	29084	39375
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	4545	24026	39415	48840	25678	37189	42107

Джерело: дані Головного управління статистики по рокам.

За період 2001-2011 років інвестиції в основний капітал збільшилися більше ніж у 7 разів і склали у 2011 році майже 240 млрд. грн. Як бачимо з наведених у таблиці даних пріоритет тут належить промисловості, на яку припадає найбільше інвестицій, що є цілком економічно обґрунтованим, оскільки ця галузь національної економіки забезпечує інноваційний розвиток країни. Разом з тим потрібно відзначити і за економічне зростання такої галузі, як сільське господарство. Так, інвестицій в сільське і лісове господарство та мисливство за досліджуваний період зросли з 1617 млн грн у 2001 році до 18183 млн грн у 2011 році, або більше ніж в 10 разів. Хоча слід звернути увагу й на те, що вони не є стабільними за роками дослідження і поряд з їх дуже значним збільшенням у 2008 році мало місце скорочення обсягу інвестицій на 7508 млн грн в сільське і лісове господарство та мисливство у 2009 році.

Інвестування економічного розвитку інвестиційної на сьогодні є актуальним завданням для підприємств різних форм господарювання, адже воне спрямоване на створення привабливого інвестиційного середовища. Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів та необхідність подальшого піднесення виробництва потрібно ґрунтовно будувати політику формування необхідної фінансової бази інвестування на основі оптимального поєднання використання власних і позикових коштів та залучення капіталу на найвигідніших умовах. В сучасних умовах господарювання для підприємств найбільш суттєвими джерелами фінансування інвестиційної діяльності є їх власні кошти. Наприклад, у 2011 році власні кошти підприємств і організацій в інвестиціях в основний капітал склали 152279 млн грн, або 58,6 % їх загальної суми, тоді як у 2001 році ці показники становили відповідно 32994 млн грн і 70,9%. Таким чином, в сучасних умовах господарювання основним джерелом фінансування інвестиційної діяльності в підприємствах слугують їх власні кошти. Але, для того щоб модернізувати виробничі процеси на інноваційній основі інвестиційна діяльність підприємства лише за рахунок власних коштів недостатня. В контексті цього використання внесків засновників або випуск звичайних акцій є найдоцільнішими джерелами фінансування інвестиційної діяльності, оскільки не вимагають обов'язкових відрахувань за користування капіталом.

Надзвичайно важливе значення в організації ефективного інвестиційного забезпечення агропромислового комплексу в сучасних умовах має формування ринку конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції. Як відомо, розвинуті ринкові відносини передбачають організацію їх на основі поєднання інтересів держави, виробників і споживачів при пріоритеті останніх. Щодо організаційних заходів формування і розвитку ринку, то ними є стандартизація, нормативна база, формування статистичної й інформаційної служби, квотування і ліцензування експортно-імпортних операцій, організація карантинної служби і насінневого контролю, контроль якості продукції, здійснення антимонопольної політики тощо.

Потужним фактором, що впливає на систему економічних відносин і сприяє стабілізації агропромислового виробництва та його економічний

розвиток, є інтеграція сільськогосподарських підприємств із підприємствами переробки та торгівлі.

Інтеграція є процесом посилення зв'язків між виробництвом (товаровиробниками), зберіганням, переробними організаціями та споживачами продукції, характерною особливістю якої є високий ступінь розвитку форм суспільної організації виробництва. Її економічна сутність полягає в поєднанні зусиль підприємств різних галузей, що дозволяє подолати відірваність товаровиробників від кінцевого споживача, посилити можливості комплексного використання матеріально-технічних засобів, організувати масове серійне виробництво та розподілити кінцеві результати праці.

На сучасному етапі господарювання ефективними формами агропромислової інтеграції є об'єднання виробників сільськогосподарської продукції з переробними підприємствами та створення відповідних структур на основі горизонтальної інтеграції.

Інтеграція України до міжнародного економічного простору ставить низку завдань, одним з яких є нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції на світових ринках. При здійсненні виробничого процесу обов'язковою вимогою до продукції, що виробляється, є її екологічна безпека, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, екологічно безпечних засобів захисту рослин, ресурсозберігаючих технологій виробництва.

Щодо виробничо-фінансової інтеграції в ринкових умовах, то її переваги, на нашу думку, полягають в наступному: можливості впровадження сучасних технологій вирощування сільськогосподарських культур; широке використання технічних засобів на усіх підготовчих і виробничих етапах; ефективна організація збутової діяльності; забезпечення фінансово-кредитного обслуговування; можливості об'єднання капіталів (агропромислового, фінансового, торгового) з різними циклами відтворення, що забезпечує взаємовигідні економічні відносини між учасниками інтеграційного процесу, які стають заінтересованими в об'єктивному встановленні ціни; орієнтація інтеграційного механізму на економію витрат.

Фінансовий стан аграріїв ускладнюється ще й тим, що засоби виробництва продають компанії, які мають підвищену ринкову владу. Переважна більшість виробників технічних, хімічних та інших засобів виробництва займають монопольне становище, мають можливості концентрувати капітали і контролювати свої ціни, тоді як багаточисельні суб'єкти сільськогосподарської діяльності розосереджені у просторі і функціонують у повній залежності від узгоджених дій монополістів. Це означає, що сільськогосподарський товаровиробник завжди знаходиться в економічній залежності від промислового, фінансового та торгового капіталу, ціни на послуги якого, на відміну від цін на сільськогосподарську продукцію, не залежать від кліматичних умов і фізіології людей і мають постійну тенденцію до збільшення [5, с.119].

Потрібно зазначити, що в результаті виробничо-фінансової інтеграції в Україні була утворена низка потужних формувань в особі агрохолдингів, які нині контролюють значну частину агропромислового виробництва країни.

В основу дієвого механізму інвестиційного забезпечення виробничих підприємств покладена система елементів, що характеризується:

1) зовнішнім оточенням – входом (постачальники ресурсів), виходом системи (результат діяльності), зв'язком із зовнішнім середовищем;

2) внутрішньою структурою – сукупністю взаємозалежних ресурсів і компетенцій, які забезпечуються за рахунок реалізації інвестиційних проектів та, відповідно, прискорення кругообігу в системі.

На відміну від інших галузей економіки, основою розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства можуть бути прибутки товаровиробників. Однак відсутність цінового паритету та «єдиних правил гри» для галузей економіки за період, більший 10 років, стали причиною штучного й економічно невиправданого перерозподілу прибутку із сільського господарства у посередницькі, переробні, обслуговуючі та інші галузі й сфери. Тому сільське господарство, де разом із землею нині сконцентровано більше 40% капіталу, зайнято 15% працюючих і створюється 15% ВВП, не лише не одержує прибутків на рівні, що відповідав би місцю галузі у структурі економіки, а й взагалі збиткове. Не маючи достатніх власних коштів на інвестиційний та інноваційний розвиток, сільське господарство малопривабливе для зовнішніх інвесторів [6, с.4].

Наявність міжгалузевих диспропорцій наносить шкоду не лише сільському господарству, а всій державі. Одна гривня, вкладена у сільське господарство, викликає у десять разів більший мультиплікативний ефект в інших галузях економіки. Збитковість сільського господарства, яка супроводжується «проїданням» капіталу та скороченням обсягів виробництва, навпаки, породжує мінусовий ефект. У переробній промисловості він компенсується шляхом імпорту сільськогосподарської продукції, що посилює інвестиційний попит агробізнесу країн-експортерів, а, отже, й мультиплікативний ефект у галузях їх економік. Тобто, міжгалузевий диспаритет, з одного боку, шкодить сільському господарству і загалом економіці України, з другого – позитивно впливає на розвиток економік інших держав.

При опрацюванні пропозицій щодо вдосконалення процесу інвестування потрібно виходити з того, що прискорений економічний розвиток, структурні, техніко-технологічні та організаційно-економічні зміни, які відбуваються у виробничій діяльності аграрних підприємств, є наслідком не стільки глобалізаційних процесів, скільки результатом реалізації науково-технічних та інноваційних розробок, що уособлюють у собі новітні знання в усіх галузях науки [7, с.85].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема економічного росту тісно пов'язана з наявністю ресурсів для розвитку економіки і удосконалення її структури, а найважливішим джерелом ресурсів економічного зростання будь-якої галузі національного господарства виступають інвестиції. Аналіз динаміки обсягів інвестицій в основний капітал України за видами економічної діяльності, здійснених за рахунок усіх джерел фінансування за період 2001 - 2011 рр., засвідчує, що нині понад половина їх це власні кошти підприємств та організацій. Але має місце тенденція зменшення їх відсотку у загальній сумі інвестицій.

Модель інвестування економічного розвитку підприємств галузей національного господарства в перспективі має передбачити зміну орієнтирів в забезпеченні ефективного господарювання, тобто перехід від вкладання інвестицій на переважно технічне переоснащення і реконструкцію діючих аграрних формувань, будівель та споруд сільськогосподарського призначення до їх спрямування у нове будівництво об'єктів виробничої і ринкової інфраструктури, включаючи і розширення діючих сільськогосподарських підприємств.

Список літератури

1. Клиновий Д.В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України/ Д.В. Клиновий , Т.В. Пепа [За наук. ред. Л. Г. Чернюк] – К.: Центр навч. літ., 2006. –728 с.
2. Лукінов І.І. Державні і ринкові регулятори соціально-економічних перетворень АПК України/ І.І. Лукінов // Економіка АПК. – 2000. – № 2. – С. 35–37.
3. Шпилевский В.В. Государственное регулирование научно-технического развития в Украине: организационно-правовые аспекты / В.В. Шпилевский, А.Н. Шпилевская // Бизнес-Информ. – 2009. – № 2 (3). – С. 7–11.
4. Шутьков А. Аграрный сектор России в XXI веке: реалии и прогноз / А. Шутьков // АПК: экономика, управление. – 2001. – № 8. – С. 3-12.
5. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В. та ін.; за ред. акад. УААН Б.Й. Пасхавера НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 432 с.
6. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / Саблук П.Т., Кісіль М.І., Коденська М.Ю. та ін.; за ред. М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с.
7. Вінніченко І.І. Інвестиційна діяльність аграрних підприємств: моногр./ І.І. Вінніченко. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 444с.

Исследованы теоретические, методические и практические аспекты инвестирования экономического развития предприятий отраслей национального хозяйства и разработаны предложения относительно его усовершенствования с целью повышения эффективности производственно-хозяйственной деятельности товаропроизводителей.

Економічне розвиток, інвестування, підприємства, отрасли, організаційно-економічний механізм, національне господарство.

Theoretical, methodological and practical aspects of investment economic development enterprises sectors of the national economy and elaborated proposals for improvement to enhance efficiency industrial and business producers.

Economic development, investment, business, industry, organizational and economic mechanism, the national economy.